

Til liturgidebatten, et indlæg

Jeg vil på det kraftigste råde til at holde sig ret hårdt til 1992-ritualet. Lad mig argumentere for det med udgangspunkt i en klage, som de fleste præster kender: En ældre kirkegænger kommer hen til præsten efter gudstjenesten og fortæller, at han ikke har været i kirke siden sin konfirmation. Men nu vil han da gerne lige benytte lejligheden til at høre, hvorfor pokker gudstjenesten er blevet lavet helt om? Hvorfor kan gudstjenesten ikke få lov til at være som den altid har været? Sådan lyder klagen, og det mærkelige er, at denne ældre kirkegænger formentlig allerede i næste øjeblik vil hævde, at han ikke fatter en bjælde af ordene i gudstjenesten. Eksemplet cirkulerer som en vittighed blandt præster. Ingen tager rigtig klagen alvorligt. Men måske er det alligevel værd at overveje. Jeg tror, den rummer en intuitiv og folkelig forståelse for det, som jeg vil samle under følgende to overskrifter: 1: Liturgien er et værn om den kristne teologi. 2: Liturgien er et værn om den almindelige lidettroende kirkegænger.

1. Liturgien som et værn om den kristne teologi

Man kan med lidt god vilje sammenligne liturgien med en dybfryser. Som man gemmer sommerens modne jordbær i fryseren, gemmer liturgien forgangne slægters tankefrugter. Når tiden er moden, tager man posen med frosne jordbær op og laver jordbærgrød. I grøden genfinder man sommerens søde jordbærsmag. På samme måde kan man, når tiden er moden, tage de gamle ord og sætninger op og genfinde værdifulde og hårdt tilkæmpede teologiske indsigter fra fjerne tider. Liturgien har bevaret dem ligesom frosne jordbær for eftertiden. Selvom ordene måske virker gamle, ja, måske endda uforståelige, ligger de bevaret til stede i de faste formuleringer til stadig forundring, diskussion, opløftelse, modsigelse og erindring. De er holdt i vågen erindring gennem den ugentlige højmesse. Igen og igen møder vi i liturgiens faste led ord, som vi ellers ikke bruger: Evangelium, skabelse, synd,

skyld, død, dom, genkomst, nåde, miskundhed, barmhjertighed, tilgivelse. 2000 års kirkehistorie og kristen teologi ligger indefrosset i disse ord. De kan videregive en helt anden tids livserfaring og virkelighedsforståelse. På den måde rummer de et erfarings- og vidensoverskud. Et for et kan ordene tøs op, de faste vendinger kan smelte i nye munde og frigive gamle erkendelser.

Det anføres ofte som et argument for indførelsen af ny liturgi, at tiderne ændrer sig, og at kirken må følge med tiden. Sproget skal moderniseres, forældede udtryk og begreber kasseres. Og vist skal der af og til fornyelse til, men ikke for enhver pris og ikke til enhver tid. At tiderne er under hastig forandring er ikke et argument i sig selv. Det kunne med fuld ret netop være et argument for det modsatte: Fordi tiderne forandrer sig hastigt, skal der netop *ikke* laves om på liturgien. Det var faktisk et helt selvfølgelig argument for Vestkirken midt under folkevandringstidens kaos. Det har i endnu højere grad været et grundsyn i Østkirken gennem alle århundreder og gennem alle forandringer. I Østkirken beholdt man tilmed næsten uddøde sprog som fast gudstjenestesprog – også selvom de færreste kirkegængere forstod det.

Der er ingen tvivl om, at vi lever i en tid med hastige forandringer, men man kan med fuld ret argumentere for, at man, netop i en tid under så hastig forandring som vores, bør afholde sig fra at ændre i liturgien. Jeg mener faktisk, det er et meget lødigt argument, at kirken skal turde være stedet, hvor der populært sagt ikke er sket en skid i hundrede år. Mange mennesker søger netop i disse år noget fælles, noget uforanderligt. Man ser det tydeligst i opbakningen til julegudstjenesten, til julens traditioner, til allehelgensgudstjenesten, til kongehuset, til dronningens nytårstale, til længslen efter det danske landshold i fodbold, hvis kampe man ikke længere kan se på nationalt tv, men kun på udenlandske betalingskanaler. Der er en længsel efter tradition og gentagelse. Tradition var før et fy-ord, men er nu blevet betegnelse for noget godt. Netop ved at være konservativ og tilbageholdende med store ændringer kan kirken beholde sin plads i danskernes bevidsthed. At vi i kirken benytter ord, som ellers er på vej til at glide ud af sproget, behøver heller ikke være noget negativt. Det handler blot om at turde bruge ordene. Kim Larsen skrev kort før sin død en sang, "Den lige vej", hvor han ganske

uforfærdet tog ordet "miskundhed" op – et ord, som præster længe har hævdet, er uforståeligt for "det moderne menneske". Men Kim Larsen sang det – og ingen har tilsyneladende haft problemer med at forstå det. Jeg tror, det er denne indsigt, der ligger bag kirkegængerens klage: frygten for at noget fast og værdifuldt er kastet ud med badevandet.

Endnu et aspekt må i den sammenhæng tages med. En kollega berettede, hvordan debatten havde formet sig i hans menighedsråd. Man havde med udgangspunkt i de udsendte spørgeskort haft en diskussion om nadveren. En meget selvbevidst og magtglad menighedsrådsformand ønskede sig en mere "frisk og moderne" gudstjeneste. Han så derfor frem til snarlige ændringer, og glædede sig til, at præsten bl.a. fik luget ud i den tunge syndssnak i nadveren. Kan vi komme dertil, hvor liturgiske spørgsmål afgøres ved simpelt flertal i menighedsrådet? Risikerer vi ikke, at menigheden bliver gidsler for menighedsråds og præsts liturgiske griller?

2. Liturgien som værn om den lidettroende kirkegænger.

Hermed er jeg fremme ved mit andet – og vigtigste argument. I den standende debat har det ofte været fremført, at gudstjenesten af "det moderne menneske" opleves uforståelig. Og – sådan synes ræsonnementet at være - hvis blot gudstjenesten får en sproglig opdatering, så alting bliver at forstå en-til-en som i en bageopskrift, så vil "det moderne menneske" forstå alt, og blive en trofast kirkegænger. Liturgien opfattes altså som et middel til mission. Når alt er opdateret til "moderne" forståeligt sprog, vil mange flere blive kirkegængere og kristne. Og præsterne og de liturgiske eksperter indtager rollen som skriftkloge, der formynderisk ved, hvad "det moderne menneske" vil og kan, og som altid er parat til at justere liturgien derefter.

Det, synes jeg, er en meget fattig måde at betragte liturgien på. Jeg vil gerne her forsøge mig med en anden forklaring. Udgangspunktet tager jeg i det bibelske begreb om festdragten. I lignelsen om den fortabte søn råber faderen til sine tjenere, at de skal skynde sig at give den yngste søn "den fineste festdragt på". I lignelsen om det store gæstebud, bliver en gæst smidt ud i mørket udenfor, fordi han ikke har bryllupsklæder på. For Jesu samtidige var

festdragten et velkendt fænomen: Oprindeligt stammede skikken vistnok fra hofferne, hvor kongen som en særlig ære kunne give en gæst en særlig fin festklædning på. Tanken var vel oprindeligt, at gæsten dermed kunne sidde til bords sammen de fornemme, fordi festdragten skjulte hans egne klæder og gjorde ham til "greve og baron". Skikken vandt siden indpas ved bryllupper eller andre store fester, hvor værten gav særligt udvalgte gæster en festklædning. I lignelsen er festklædningen brugt som billede på nåden, der klæder synderen på og dækker hans elendighed og fattigdom bag en fornem dragt. Gæsten, som ikke har bryllupsklæderne på, har på en eller anden måde tiltvunget sig adgang – uden nådedækket.

Festdragten kan tjene som billede på liturgien. Liturgien skal være som en festdragt, som den almindelige hverdagssynder og tvivler får over sin egen dragt. Liturgien er en sprogdragt, som kirkegængerens får lov at iklæde sig, så han, der blot er almindelig selvoptaget toldersjæl, får lov at optræde som en engel i det himmelske lovsangskor. Kirkegængerens får lov at låne ord, som han aldrig selv ville have vovet at tage i sin mund. Liturgien *gør* ham til en lovsanger, en bedende, en troende.

Man kan spørge sig selv, om ikke det er det samme, der er på spil i Bjergprædikenen, hvor Jesus lærer sine disciple at bede. Fadervor er jo for alle kristne selve *bønnen*, *bønnen* over dem alle, som siger alt det, en *bøn* skal sige. Men den er mere end det. Den er en sprogdragt for al *bøn* til Gud. Den er en skabelon, som enhver synder må gøre brug af og gå ind i. *Bønnen* selv *gør* den enkelte til en bedende. Den sætter den enkelte på plads i menigheden. Bemærk, at man siger "vi", når man beder Fadervor alene i sit lønkammer. Når man tager Fadervor i sin mund, inkarnerer man *bønnen*. *Bønnen* sætter den enkelte ind i den bedende og bekendende menighed. Dette kunne man udlægge sådan: Gud vil tilbedes og lovsynges af syndere. Til det formål har han anvist os, hvordan vi skal bede. Men her slutter det ikke. Gud vil lade sin egen *bøn* i synderes mund gælde som var den talt af engle i himlen. Det er i grunden ganske forargeligt, men Gud vil høre synderen og tvivleren bede Guds egen *bønsskabelon* – og høre den som var den udtalt af hans egen søn. Jesus sagde engang til farisæerne, at Gud kan skabe børn til Abraham af vejstenene. Dette er, hvad der sker ved gudstjenesten. Gud

samler sin menighed af toldere og tvivlere, lægger dem sine egne ord i munden, giver dem sin egen ånd og skaber derved sin menighed.

Ja, lad mig bare gå til yderligheder. Som bekendt er der jo ikke ellers grund til at gå. Gudstjenesten er blevet sammenlignet med et skuespil. Det kan godt have sin berettigelse som et billede. Man kan forestille sig en flok skuespillere, der skal til prøve på Jeppe På Bjerget. En er en stor kanon og skal spille Jeppe, en anden har blot en lille birolle som en af baronens tjenere. Skuespillerne kommer fra hver deres hverdag. En skal bagefter videre til en filmoptagelse, en anden venter barn en af dagene, en tredje står midt i en skilsmisse. Men alt det er ligegyldigt for stykket, for nu får de udleveret deres rollehæfter, og nu skal de træde ind i rollen som Jeppe, som Pernille, som baronen osv. Ordene står i rollehæftet, og nu skal de blot inkarnere dem, blive til stykkets figurer. Hvis vi fortsætter tanken om sprogdragten og skabelonen, så er gudstjenesten et sted, hvor enhver – uanset baggrund, status og historik får udleveret et rollehæfte – liturgien. Der forlanges ikke en pletfri tro eller en urokkelig fast overbevisning. Forargeligt får kirkegængerne lov at tro, at de ord, han låner, bliver hørt, som var de udtalt af Jesus selv.

Denne tolkning af liturgien som synderens ufortjente sprogdragt har faktisk dybe folkelige rødder i Danmark, festsangenes hjemland. Enhver dansker kender situationen: Der er rund fødselsdagsfest i forsamlingshuset eller festlokalet. Alle sidder bænket ved de runde borde. Man har hørt den nærmeste familie tale. Hustruen har talt, og børnene har drillet deres far. Nu er man nået til den lidt bredere kreds af venner og kolleger. Men hvad gør nu den gæst, som ikke har nogen særlige talegaver? Han eller hun vil gerne bidrage med hyldest og taknemmelighed, men har ikke rigtig kunnet sætte noget sammen, som er værd at høre på. For denne gæst er der hjælp at hente. Netop nu går døren op og ind kommer tjenerne, ledsaget af en festlig fanfare med festsangene i en fin sangskjuler. En i selskabet har skrevet en festsang, som alle nu i fællesskab skal synge. Fællessangen byder sig til som en sprogdragt for hyldest og tak. Når nu vores forlegne gæst tager ordene i munden og synger med, låner han ord fra digteren – ord som han ellers al-

drig selv ville have kunnet formulere. Som syngende lægger han krop til ordene. Fastsangen er en sprogdragt, som den enkelte gæst kan tage på. Den er en skabelon, som gæsten så at sige kan træde ind i.

Ved gudstjenesten får tvivleren og 95%-hedningen en skabelon at gå ind i, en sprogdragt, som for en stund gør ham til en engel i himlen. Ordene er ikke hverdagens ord, måske virker sprogdragten tilmed fremmedartet eller måske endda gammeldages. Det er imidlertid ikke en forhindring, måske ligefrem tværtimod: Der er jo forskel på jorderig og himmerig, Danmark og paradys. Hovedsagen er, at kirkegængerens får lov at tro, at han – trods al mulig vrangvilje og vantro – dog bliver hørt. Der er plads til ham i skabelonen. Han får lov at indgå i rollen som retfærdig, skønt han er et bæst. Den gammelkendte, stive, uforandrede liturgi er således et værn for den almindelige kirkegænger mod omklamrende og formynderiske præster og eksperter, som ved, hvad det "moderne menneske" vil have og kan forstå. Jeg tror, at kirkegængerens klage over forandringerne også har dybe rødder her: Kirkegængerens føler på en eller anden måde, at nådens festdragt er røvet fra ham. Liturgien er ikke længere en festdragt, der for et øjeblik skjuler hans egen manglende tro. Den er blevet noget andet, et fremmedgørende eksperimentarium for præst og menighedsråd.

Af disse grunde skal man være til det yderste forsigtig med at lave om i liturgien. 1992-ritualet har kun 25 år på bagen. Det vil være halsløs gerning at lave om igen. Men navnlig skal man vogte sig for at gøre liturgien til det enkelte sogns projekt. Det vil stik imod alle gode intentioner om at inddrage og vække og delagtiggøre – virke fremmedgørende, ligesom det vil atomisere folkekirken endnu mere. *Cuius regio eius religio*, "hvert rige sin gudsdyrkelse". Det var formuleringen ved religionsfreden i Augsburg 1555. Med biskoppernes "historiske eksperiment" risikere vi at få "*cuius conventio eius ritus*", "hvert sogn, sin liturgi". Folkekirken risikerer i fremtiden i endnu højere grad at bestå af "tilvalgskirker", dvs. man går derhen, hvor man er enig i den liturgiske brug.

Det er ikke tilfældigt, at jeg før brugte et skuespil af Holberg. Netop Holbergs komedier er gang på gang blevet voldtaget af formynderiske instruktører, der ikke mente, at "det moderne menneske" kan forstå Holbergs stykker.

Skuespillene er blevet rundbarberet til ukendelighed og rollerne forandret og nytolket langt fra Holbergs ånd. Dermed er personerne i skuespillet forandrede. De er nu blevet noget andet og siger noget andet. På samme måde med gudstjenesten. Ord og vendinger betragtes som "forældede" eller hhv. "sorte", "mørke" og "knugende". Så skæres de ud af liturgien – og årtusinders erkendelser opereres ud af Guds gode skabelon. Derved bliver præster og liturgi-interesserede sikkert glade, men jeg frygter, at kirkegængerer ryger ud med badevandet.